

ЙОМУ МАЛО Б ВИПОВНИТИСЯ СІМДЕСЯТ

Михайло Москаленко

Михайло Никонович Москаленко (1948 – 2006), відомий перекладач, історик перекладу, культуролог, літературознавець, критик, за освітою біолог-генетик. Про нього дуже точно сказав Д. Павличко: “Москаленко – це широке й чисте вікно України у світову літературу й культуру, прокладене за жорстоких, невольничих часів, це спокійний голос правди й честі нашого народу”. А ще це надзвичайно скромна, порядна, інтелігентна, ерудована, духовно глибока людина. Саме таке враження склалося в мене під час нашої першої (уже давньої) зустрічі з нагоди написання майбутнього розділу про український переклад 1920 – 1930-х років до 10-го тому нової “Історії української літератури”, який готується за моєю науковою редакцією. Виявилося, що Михайло Никонович давно працює над усією історією вітчизняного перекладу, тому моє запрошення його не лише зацікавило, а й мало стати вагомим стимулом до найскорішого завершення цієї копійної й відповідальної

роботи. Крім того, було помітно, що це йому дуже імпонувало – в академічному Інституті звернули увагу на чужий науковий доробок. Діапазон його перекладацьких і дослідницьких зацікавлень справді вражає широтою: від перекладів Біблії, античних авторів, близькосхідних літератур III – I тисячоліть до н. е., найдавнішої міфології, давньоруського епосу тощо до модерної європейської літератури. Хоча, звісно, саме історія українського перекладу цікавила Михайла Москаленка чи не найбільше. Це засвідчили, зокрема, його унікальні антології “Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі” (1988), “Тисячоліття. Поетичний переклад України-Русі” (1995), актуальні нині не лише своїм історико-культурним, а й ідеологічним значенням.

На жаль, не судилося М. Москаленкові дописати свій розділ про 1920 – 1930-і рр. до нашої історії літератури (є лише 32 стор. рукописного варіанта). Проте він устиг укласти робочу бібліографію до нього (понад 200 стор. рукопису), яка повністю відтворює розмаїту картину українського перекладу цього періоду. Це дуже цінне авторське інформаційне джерело для дослідників. Архівні матеріали Михайла Никоновича, з люб’язної згоди мами Віри Гаврилівни і брата Юрія Никоновича, частково були передані на збереження до відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури (Ф. 242, досі не опрацьований).

Стати ж співавтором розділу до 10-го тому “Історії української літератури” зголосилася Лада Володимирівна Коломієць, відома дослідниця вітчизняного письменства 1920-х років, історії українського перекладу й перекладознавства, професор Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Усі необхідні матеріали попереднього автора їй було надано в копіях, зокрема й бібліографію. Згодом вона оприлюднила фрагменти розділу М. Москаленка у своїй книжці “Український художній переклад та перекладачі 1920 – 30-х років: Матеріали до курсу “Історія перекладу” (Вінниця: Нова книга, 2015. – 360 с.).

Отже, пропонувані читачам матеріал М. Москаленка – початкова частина цього розділу; рукопис цілісно друкується вперше як вияв великої вдячності й шани цій незабутній людині, сумлінному дослідникові. На правах наукового редактора дозволила собі децю в ньому поправити й уточнити.

Раїса Мовчан

ПЕРЕКЛАДИ 1920 – 1930-Х РОКІВ

У 1920-х роках, як і згодом, діяльність українських перекладачів, природно, так само залежала від історико-культурної та політичної ситуації в Україні. Як відомо, вирішальним історичним чинником у цей період стала поразка українських державних сил у Визвольних змаганнях. 1919 р. польська армія здолала опір збройних сил ЗУНР (Західно-Української Народної Республіки), і Галичина та частина Волині були приєднані до Польщі. 1920 року війська більшовицької Росії, завдавши поразки армії УНР (Української Народної Республіки), остаточно закріпилися на більшій частині української території; було сформовано маріонетковий український радянський уряд, який увів контрольовану українську територію до складу московсько-більшовицької імперії. Цей фактичний черговий поділ України між Росією і Польщею зумовив і принципові відмінності історико-культурних обставин по обидва боки Збруча. Щоправда, ці відмінності виявилися не одразу, а поступово, відповідно до зміцнення більшовицької влади в радянській Україні.

На рубежі 1910 – 1920-х рр. істотне місце у процесі українського державотворення належало українській церкві. Рух за відновлення Української православної церкви був одним із яскравих виявів національного відродження. Тому великої ваги набуло питання перекладу богослужбових книг живою українською мовою. Над його вирішенням працювали видатні церковні діячі України – і ті, що лишилися в “радянській” Наддніпрянщині, і ті, що разом із урядом УНР опинилися в Польщі та на окупованій поляками західноукраїнській території. У зусиллях цих груп діячів двох частин української православної церкви було багато спільного – власне, вони робили одну й ту ж справу.

Найактивнішим перекладачем та організатором церковної перекладацької справи у Великій Україні 1920-х років був митрополит УАПЦ (з 1921 р.) Василь Липківський (1864 – 1937). У червні 1920 р. в Кам’янці-Подільському вийшов друком перекладений ним (але опублікований за підписом Київської церковної ради) “Чин Божественної Літургії Святого Іоанна Златоустого”. Це видання побачило світ іще за української влади, адже більшовики остаточно захопили місто лише в листопаді 1920 р. Перевидання перекладу було здійснено майже водночас, 1922 р. в Харкові та в Рівному. Далеко не завжди в церковних виданнях було вказано прізвище тлумача, проте дещо про тодішніх перекладачів усе ж відомо. На початку 1920-х років були надруковані перекладені Василем Липківським “Часословець”, “Требник” та “Молитовник”. Перекладач у своїх мемуарах назвав “щасливим випадком” державний дозвіл на випуск цих видань. Були в його доробку й інші переклади; зокрема, у листі до отця Петра Маєвського в Канаду (від 13 грудня 1933 р.), говорячи про потребу осучаснення церковного обряду, Василь Липківський писав: “У мене є перекладені св. Євангелія і Апостол з новим розподілом читань. Особливо вимагає кращого перекладу Апостол, бо той, що є, не дуже добре перекладений”. У тому ж листі, повідомляючи про відправлені до Канади посилки з українськими перекладами церковної літератури (дозвіл на ці пересилання відправник добув із труднощами, які нині важко уявити, – але 1933 р., у розпал голоду-геноциду та репресій, зокрема після розгрому УАПЦ інакше й не могло бути), Василь Липківський зауважив: “Ми й відносно друку, як знаєте, завжди були в надто несприятливих умовах, а багато перекладів так і залишились недруковані” [8, 21].

Утім навіть і надруковані видання українських перекладних богослужбових книг після ліквідації УАПЦ 1930 р., масових репресій проти її кліру та вірних підлягали неодмінному вилученню і знищенню. Тому згадані епізоди з пересиланням перекладів до Канади в 1933 – 1934 рр. характеризують не лише діяльну вдачу митрополита Липківського, його саможертвоне прагнення працювати для українського народу й української церкви за умов, які ні з чим і порівняти. Як слушно зазначає сучасний дослідник, завдяки цим пересиланням, на Заході “збереглися переклади митрополита Василя Липківського та результати видавничої праці ВПЦР (Всеукраїнської Православної Церковної Ради) часів його керівництва Церквою” [4, 285].

Від початку 1920-х рр. розгорнула свою діяльність перекладава комісія при ВПЦР, яку очолював архієпископ УАПЦ Нестор Шараївський. Зокрема, комісія підготувала до друку “Псалтир” у перекладі протоієрея Федота Хорошого, (згодом – архієпископ Михаїл Торонтський і Східної Канади). Переклад вийшов друком 1926 р., крім того, його текст ретельно вивіряли й редагували митрополит Василь Липківський, архієпископ Нестор Шараївський, протоієрей Микола Хомичевський (згодом відомий як класик українського перекладу Борис Тен) і протодиякон Василь Потієнко.

Загалом же про репертуар богослужбових книг в українських перекладах, що їх мала в 1920-х рр. УАПЦ, можна судити за каталогом книжкової комори ВПЦР у Києві. Вийшли друком уже згадувані київське та херсонське видання “Євангелії”, “Псалтир”, “Чин Божественної Літургії Святого Іоанна Златоустого”, “Часословець” (Київ, 1925), “Требник”, “Молитовник”, а також “Октоїх” (Київ, 1923), “Мінея” (Харків, 1927), “Чин Всеношної”, “Служба в Страсний Четвер, П’ятницю, Суботу”, “Служба Великодня”, “Літія”, “Акафіст Покрову Божої Матері”. Крім того, упродовж цього ж десятиліття з’явилися (звісно, у невеликій кількості примірників) розмножені на гектографі переклади: “Збірка служб Великого Посту”, “Служба в Страсний Понеділок, Вівторок і Середу”, “Требник” (2 частина), “Акафісти” (збірки 1–3), “Чин Маслосвяття”, “Канон св. Андрея Критського” [Цит. за: 1, 212]. Деякі перекладні богослужбові тексти навіть не були гектографовані й існували в машинописному вигляді. Більшість перелічених перекладів зробив митрополит Василь Липківський або ж його найближчі сподвижники (у такому випадку він найчастіше був редактором цих текстів), залишивши нам досі ще вкрай недостатньо досліджений масив української перекладної літератури 1920-х років. Його хронологічні межі – від згаданого кам’янець-подільського видання “Чину Божественної Літургії Іоанна Златоустого” до 1929 – 1930 рр.: арештів у “справі СВУ”, суду над 45 “фігурантами” сфабрикованої справи, жорстоких репресій проти багатьох тисяч “учасників” цієї міфічної організації та проголошення 1930 року “самоліквідації” (а насправді – гепоушної ліквідації) УАПЦ в Україні. Останньою крапкою в розгромі УАПЦ стала мученицька смерть 73-річного митрополита Василя Липківського, якого після нелюдських допитів розстріляли енкаведисти в Лук’янівській тюрмі 27 листопада 1937 року¹.

Незрівнянно сприятливіші умови склалися для церковного та культурного життя в Західній Україні; це повною мірою стосувалося й перекладу богослужбових книг. Найбільше в цій справі зробив видатний учений і церковний діяч Іван Огієнко

¹ Імена вбивць відомі, санкцію на арешт митрополита дав в. о. начальника відділу в спецсправах Прокуратури УСРР Ф. Аудрінг, допити вів лейтенант держбезпеки М. Гольдфарб, який сформулював обвинувальний висновок і передав справу на розгляд особливої трійки при Київському облуправлінні НКВС. Це рішення затвердив начальник IV відділу УДБ НКВС УСРР майор А. Хатеневер. Протокол засідання трійки, що виголосила митр. Василю Липківському смертний вирок, підписав виконувач обов’язків начальника відділу УДБ НКВС С. Альтзіцер. Вирок виконав комендант НКВС УСРР капітан держбезпеки А. Шашков [4, 317 – 318]. Наркомом внутрішніх справ УСРР восени 1937 р. був Ізраїль Леплевський.

(1882 – 1972), міністр віросповідань в уряді УНР, пізніше – ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету, професор слов'янської філології у Варшавському університеті; під час Другої світової війни був висвячений на архієпископа УАПЦ Холмщини і Підляшшя, прийняв ім'я Іларіон; згодом став митрополитом Української греко-православної церкви в Канаді. Перекладацька праця Огієнка, як одна з найістотніших частин його пастирського служіння, розгорталася від початку 1920-х рр. Саме тоді в Польщі митрополит Діонісій, ще як єпископ Кременецький, благословив для вжитку в церквах переклади Івана Огієнка “Свята Великодня Відправа”, “Свята Відправа на Зелені Свята”, “Свята Відправа Вечірня й Рання мовою українською” та “Свята Служба Божа св. Отця нашого Іоанна Золотоустого” (дві останні вийшли друком у Львові 1922 р.). Відомо, що Голова Директорії УНР Симон Петлюра надавав великого значення перекладацькій діяльності Івана Огієнка й у листі від 19 листопада 1921 р. висловлював йому сердечну подяку за працю – щойно закінчений переклад “Літургії святого Іоанна Золотоустого” [1, 105]. Починаючи з 1922 р. й до кінця 1930-х років кілька разів виходив друком у перекладі Івана Огієнка укладений ним “Український православний молитовник” та деякі інші богослужбові тексти. Крім того, 1924 р. надруковано “Святу Службу Богу св. Василя Великого” в перекладі священника Петра Табінського. З 1925 р. розпочала роботу Комісія з перекладу при Священному синоді Православної церкви в Польщі, що сприяло організації перекладацького процесу на наукових засадах і мало на меті підтримку розпоршених перекладацьких сил. У 1932 р. було утворено Комісію з перекладу Святого Письма та книг богослужбових при Українському Науковому Інституті у Варшаві (до її складу ввійшли митрополит Діонісій, директор Інституту О. Г. Лотоцький, секретар комісії В. О. Бірнов, архімандрит Полікарп (Сікорський) та інші). Заходами Інституту у Варшаві були видані 1936 р. “Псалтир” та “Літургія св. Іоанна Золотоустого”, 1939 р. – “Божественна Літургія св. Василя Великого” та “Божественна Літургія Раніш Освячених Дарів” св. Григорія Двоєслова. Також у Луцьку завдяки зусиллям єпископа Полікарпа (Сікорського) у 1937 – 1939 рр. було видано такі переклади, як “Чин Таїн Святого Хрещення і Миропомазання”, “Чин Тайни шлюбу”, “Чин Тайни Сповіді”, “Акафісти”, “Апостол”, “Часослов” та ін. Переклади, що виходили друком у Варшаві та Луцьку, мали багато спільного з текстами, які з'явилися в Києві та Харкові в середовищі УАПЦ, адже в обох частинах України перед тлумачами стояли однакові завдання – дати найточніші переклади богослужбових книг живою українською мовою. Проте, природно, неминуче виникали й певні лексичні та стилістичні розбіжності у загалом близьких між собою версіях. Як бачимо, у 1920 – 1930 рр. було видано українською мовою якщо не всі, то більшість найнеобхідніших богослужбових текстів.

Є свідчення, що Іван Огієнко розпочав роботу над повним українським перекладом Біблії з 1921 року [11, 105], – це був, судячи з усього, підготовчий період. Із-під його пера, поряд із численними історико-філологічними студіями, з'явилася й розвідка “Методологія перекладу Святого Письма та богословських книг на українську мову” (Варшава, 1927); у ній він з'ясував, зокрема, і головні принципи своєї перекладацької діяльності. Особливо активно працював над перекладом Святого Письма в 1930 – 1940 рр. [3, 56]. 1940 року переклад було закінчено, але тлумач удосконалював його, не раз повертаючись до тексту упродовж ще двох десятиліть. Лише під час Другої світової війни було опубліковано окремим виданням “Новий Заповіт Господа й Спасителя нашого Ісуса Христа” (Із грецької переклав Іван Огієнко); “Книга Псалмів” (Із давньоєврейської переклав Іван Огієнко) (Стокгольм, 1942). Повний текст Біблії в перекладі І. Огієнка побачив світ лише 1962 року.

У міжвоєнне двадцятиріччя з'являлися й католицькі видання книг Святого Письма. Так, у перекладі Ярослава Левицького заходами отців Василіан з'явилася друком книжка "Новий Заповіт. П'ятикнижжя" (Жовква, 1921). "Новий Завіт" у перекладі Михайла Кравчука побачив світ у Львові 1937 р. Також виходили друком і богослужбові книги, наприклад, перекладений М. Баричком "Акафіст Благовіщенню Пречистої Діви Марії" (Жовква, 1927), і зразки "популярної", близької до Церкви літератури, як-от "Кривава незабудка, або Хресна дорога Спасителя" Франца Гатлера в перекладі О. Партики (Жовква, 1923). Йосиф Боцан, єпископ Луцький, переклав трактат Томи Кемпійського "Наслідування Христа" (Львів, 1930).

* * *

1935 року у Львові вийшла у світ "Пісня Пісень" у перекладі Богдана Кравціва (1904 – 1975) – відомого поета й літературознавця. Переклад (або переспів, як його скромно називав сам тлумач) став помітним явищем нашої літератури. Як відомо, цей твір, що входить до складу біблійного канону, водночас являє собою дорогоцінну пам'ятку давньоєврейської обрядової поезії (власне, це збірник весільних пісень, укладений, найімовірніше, у III ст. до н. е), що стоїть в одному ряду з весільними піснями Шумеру, Аккаду й особливо стародавнього Єгипту. Богдан Кравців, підходячи до твору саме як до літературної, а не церковної пам'ятки, у передмові до книжки формулював цю проблему досить зважено: "У своєму переспіві підходжу я до "Пісні Пісень" як до високомистецького твору, поеми, що низкою пов'язаних незанимаючим автором ліричних визнань, настроєвих картин і порівнянь оспівує одну тему: любов двох і завжди тих самих осіб. Це не суперечить тому, що "Пісня Пісень", як і багато притч біблійних, переспіваних давнішими й сучасними поетами, може мати й має вищий, понадземний зміст і значення. Найкраще і найглибше людське почуття – кохання ставало не раз у старинних і сучасних символічними, таємними й невідомими – Божого" [7, 408]. Переклад-переспів Богдана Кравціва новаторський для свого часу й зігрітий непересічним ліричним чуттям, хоч і не позбавлений неминучих галицьких діалектизмів і по-своєму тактовної "нострифікації". Ще Євген Маланюк зазначав, що "інтуїція поета, сина гірської Галичини, спрямувала щасливо його уяву в бік пастушеського гуцульського *couleur locale* <...> барвисто-коломиїковий світ карпатських вівчарів у своїй первісно-чистій зв'язаності з ще не зраженою природою ніби перегукується там з тим безповоротно далеким, опаленим жагучим біблійним сонцем Ліванських гір" [10, 930]. За свідченням самого Б. Кравціва, при перекладі він користувався з латинського тексту Вульгати та грецького – Сентуагінти, а також брав до уваги церковнослов'янський переклад Кирила та Мефодія, український – П. Куліша, німецький – Лютера, польський – Вуйка; звертався він, коли це було можливо, і до давньоєврейського першотвору. Дотримання характерних для першотвору паралелізмів – і розмаїття віршованих розмірів (від ямбів, амфібрахіїв, анапестів та коломиїкового вірша до праслов'янського за походженням колядкового десятискладовика та до античного елегійного дистиха з його правильним чергуванням гекзаметричних рядків і пентаметрів), лексичне багатство та елегантна формальна викінченість, грайлива легкість інтонації та смислова наповненість вірша – усе це робить "Пісню Пісень" Богдана Кравціва значущим і навіть етапним явищем в історії українського художнього перекладу.

Майже водночас із Богданом Кравцівим над перекладом цього ж твору працював Михайло Кравчук; його "Пісня над Піснями" побачила світ у львівському католицькому часописі "Дзвони" (1936, №1/2, 3).

Твори античних літератур упродовж міжвоєнного двадцятиріччя, природно, мислилися в Західній Україні як наріжні камені світової культури, а латині та давньогрецькій мові, на відміну від “підрадянської” України, належало помітне місце у шкільному навчанні. З’явилась тут, а також в еміграції, низка українських перекладів з античних літератур. Перевидавалося дещо з давніших тлумачень, наприклад, Платонова “Оборона Сократа” в перекладі В. Кміцикевича (Київ-Ляйпціг, 1921), з’являлися й нові перекладацькі імена, і переклади вже відомих майстрів. Зокрема, поет-молодомузівець Остап Луцький опублікував свої переклади з Алкея, Сапфо, Анакреонта (“Життя й мистецтво”, 1920. №4/5; ЛНВ, 1923. Т. 79); вірші Анакреонта перекладав також Г. Гонтарський (ЛНВ, 1924. Т. 83, 84). Пізніше твори Тіртея, Алкея, Сапфо, вибір з Анакреонтики з’являлись у львівському журналі “Дажбог” (1933, №1, 3, 6). Переклади-перекази байок Езопа в 1920-х роках надруковані в часописі “Світ дитини” у тлумаченнях Юрія Шкрумеляка (1895 – 1965), щоправда, перекладач не завжди свої роботи підписував. Згодом, 1938 року кілька публікацій своїх перекладів з Езопа у львівських “Українських вістях” зробив відомий філолог і літературознавець Юрій Мушак (1904 – 1973); окремим виданням зібрання байок Езопа в його тлумаченнях побачило світ більше ніж через двадцять років. У львівському часописі “Дзвони” (1932, №6) друкувались уривки із “Законів” Платона, що їх переклав видатний історик, філософ і політолог В’ячеслав Липинський (1882 – 1931). З’явилися друком і українські версії давньогрецької ораторської прози, як-от “Олімпійські промови” Демосфена в перекладі Д. Николишина (Коломия, 1923), зразки прози історичної, зокрема “Опис Скитії” Геродота, перекладений Теофілем Кострубою (Львів, 1937). Тоді ж, у 1930-х роках розгорнув перекладацьку працю над творами Платона, Геродота і Ксенофонта учасник визвольних змагань, вояк Української галицької армії, а згодом – відомий класичний філолог і педагог проф. Михайло Соневицький (1892 – 1975). Тексти повністю перекладених ним діалогів Платона і творів Геродота загинули наприкінці Другої світової війни, а переклад “Анабазису” Ксенофонта було знайдено вже після смерті вченого в його паперах і він побачив світ заходами НТШ лише 1986 року. Зверталися тлумачі й до жанру давньогрецької трагедії. У перекладі Василя Сімовича з’явилися уривки з трилогії Есхіла “Орестея”, спочатку у львівському журналі “Назустріч” (1937, №20), а відтак і окремою книжкою “Есхіл. Орестея. Вийнятки з трилогії” (Львів, 1937). Трагедії Еврипіда “Медея” та “Іпполіт” переклав молодий Тарас Франко, але надруковані вони не були і збереглися в рукописі [14, 19].

Порівняно з давньогрецькою літературою, твори письменників Давнього Риму були представлені в українських версіях дещо скромніше. Поезії Горація перекладали В’ячеслав Заїкін (“Наш світ”, 1924, №10/12), Д. Николишин (ЛНВ, 1924. Т. 82) та відомий поет, перекладач, художник і мистецтвознавець Святослав Гординський (1906 – 1993) (“Назустріч”, 1936. № 2). Два переклади Миколи Зерова з Катутла публікувались в “Літературно-науковому віснику” (1928, Т. 96), але це був передрук із його “Антології римської поезії” (Київ, 1920) і, власне, до “позарадянського” літературного процесу не належить. У 1930-х роках з’являлися й інші помітні видання. Перша половина “Енеїди” (6 кн.) Вергілія в перекладі відомого літературознавця й перекладача Михайла Білика (1889 – 1970) побачила світ у Стрию 1931 р., але повна українська версія цієї поеми вийшла друком лише 1972 р. У Станіславові 1935 р. з’явилися “Аннали” Тацита (3 кн.), що їх переклав А. Бойкович. Як бачимо, частина перелічених перекладів позначені незавершеністю: низку робіт перервали Друга світова війна, терор, нерідко – еміграція або загибель письменників та (або) їхніх творів. Ті, що вціліли в роки лихоліття, працювали далі в післявоєнний час.

У 1920 – 1930-х рр. на західноукраїнських землях з'явилася також низка перекладів із літератур Середніх віків, Відродження та пізніших культурних епох. Звертання тлумачів до літератур Сходу було радше спорадичним. Скажімо, В'ячеслав Заїкін переклав із турецької касиду Іси Месихі “Привіт весні” (“Наш світ”, 1924. №7/8), а з перської – вірш Джалаледдіна Румі “Розмова закоханих” (там само, №13/14). У перекладі Степана Левинського побачила світ поема “Годжокі. (Хатина буддійського відлюдника)” японського письменника XII – XIII ст. Камо-но Темея (“Ми”, 1934. №2). Окремі корейські казки для дітей перекладав Василь Левицький (“Світ дитини”, 1925, №4), японські – Іван Самінський та Богдан Заклинський (Там само, 1930. №5; 1936, № 10). Зразки китайської військової лірики VIII ст., вірші Лі Бо переклав Святослав Гординський (“Ми”, 1936. №6). Були й інші, хоч і нечисленні, “східні” переклади, але говорити про системність праці тлумачів у сходознавчій царині, мабуть, не доводиться. Натомість літературам Західної Європи, природно, приділялося набагато більше уваги. Зокрема, Юрій Шкрумеляк надрукував у своєму перекладі “Батьківський заповіт” – уривок зі старонорвезької “Саги про лицаря Фрід Йофа” (“Дзвони”, 1931. №4/5). Уривок зі староісландської “Старшої Едди”, “Виправа по молот” (“Вістник”, 1939. Т. 1) переклав Юрій Клен (Освальд Бурггардт, 1891 – 1947), і це тлумачення, хоч і зроблене за проміжним німецьким текстом, було першим після І. Франка зверненням до письменства давньої Ісландії. Із творами давніх літератур Скандинавії певною мірою циклізуються і два переклади “Слова о полку Ігоревім”, що майже одночасно побачили світ у Львові. Перша із названих версій (“Слово про Ігорів похід. Український лицарський епос княжих часів”. Львів, 1936) належить Миколі Матіїву-Мельнику (1890 – 1947), українському письменникові й педагогу, учасникові Визвольних змагань, що був у лавах Українських січових стрільців, а згодом воював у складі Української галицької армії. Перекладач удавався до різних ритмічних схем у різних частинах твору: “Заспів” формально нагадує ритміку українських дум, інші частини відтворено 12-складовим хореем із цезурою, бачимо тут і речитатив, і фрагменти прозового переказу, що було зумовлене, найімовірніше, навчальним характером цього видання. Другий переклад (“Слово про Ігорів похід. Український героїчний епос кінця XII ст.”; Львів, 1936) належить Святославу Гординському, і ця його праця дає підстави історикам літератури вважати її однією з найкращих версій “Слова”, створених на західноукраїнських землях: “Мова його перекладу бездоганна: українські еквіваленти тлумачених лексем максимально наближені до давньоруських оригіналів, збережено також певну частину архаїзмів, але вони естетично осмислені, не випадують зі стилем загального мовного потоку” [13, 43]. У різних розділах поеми перекладач удавався до різних віршованих розмірів, від чотиристопного хорее до колядкового десятискладовика та коломийкового вірша, що до певної міри позначилося на цілісності загального враження. Водночас Св. Гординському пощастило вдало відтворити фольклорні елементи “Слова”, що увиразнює досить високу літературну якість перекладу. До тлумачень з італійської середньовічної поезії належить вірш Франциска Ассізького “Благословенний” (“Діло”, 1924. №6), що його відтворив Олесь Бабій (1897 – 1975); також цю перекладацьку роботу можна розглядати як продовження зусиль Івана Франка, першого українського тлумача поезій італійського богослова.

1934 р. у Львові вийшов друком трактат відомого італійського письменника та історика доби Відродження Нікколо Макіавеллі “Володар” (переклав Михайло Острроверха). Зверталися львівські тлумачі міжвоєнного двадцятиліття і до творчості Вільяма Шекспіра. Зокрема, у часописі “Літературно-науковий вістник” (1927. Т. 92), а відтак і окремою книжкою (Львів, 1927) вийшов друком “Сон літньої ночі” в перекладі Ярослава Гординського (1882 – 1939.) На

думку Г. Кочура, ця робота “цілком добросовісна, особливими поетичними достоїнствами не відзначається” [6, 46]. Крім того, Ярослав Гординський переклав ще три Шекспірові твори – “Бурю”, “Венецького купця” та “Річарда III”, але надруковані вони не були. Також не побачили світ “Отелло” й “Гамлет”, що їх переклав відомий згодом учений, педагог і письменник Михайло Рудницький (1889 – 1975), у міжвоєнне двадцятиріччя – плідний тлумач, про якого ще буде мова далі. Поява перекладів із французької класики була радше спорадичною: один сонет Луїзи Лабе (“Ми”, 1934. №2) відтворила Наталя Лівницька-Холодна (1902 – 2005), комедію Мольєра “Чудодійний лікар” – Олекса Скалозуб (Коломия, 1934), окремі байки Лафонтена – Юрій Шкрумеляк (“Світ дитини”, 1928. №7; 1931, №1). Інакше кажучи, хоч література минулих століть і не проходила повз увагу західноукраїнських тлумачів, проте зазвичай не вона перебувала в центрі перекладацьких інтересів міжвоєнного двадцятиріччя. Важливішим для української культури – саме в цей історичний момент – перекладачі цієї частини України вважали активне залучення у вітчизняний літературний контекст найактуальніших, наймодерніших явищ світового письменства – тобто передусім європейської та американської літератури XIX – перших десятиріч XX століть. Крім того, хоч які несприятливі були умови для культурної діяльності в межах, установлених польським окупаційним режимом, проте відносна свобода літературної, зокрема й перекладацької праці до вересня 1939 року все ж зберігалася.

* * *

Про переклади творів світової літератури XIX – XX ст., здійснені в 1920 – 1930-і рр. на західноукраїнських землях та в діаспорі, слід говорити як про пряме продовження процесу, який розгортався в 1917 – 1919 рр. у загальноукраїнському масштабі, за всіх відомих несприятливих умов. Навпаки, 1920-й рік став і в цьому розумінні історичним рубежем для тієї частини України, що була зайнята більшовиками. Так, у Кам’янці-Подільському в останні “дорадянські” місяці 1920 року встигли вийти друком кілька книжок, зокрема фарс на 5 дій “Шалапут” Казимира Глинського в перекладі з польської Йосипа Стадника, “Бабусині казки” Жорж Санд (пер. О. Федоров), “Золотий жук” Едгара По, що його відтворив Іван Мисик (книжку було перевидано у Львові 1927 р.). Перекладач “Золотого жука”, нині незаслужено забутий, у 1918 – 1920 рр. був одним із керівників Головної ради співробітників центральних державних установ УНР, засновником Видавничого товариства “Всесвіт” у Києві, про яке часопис “Книгар” (1920, ч. 1–3) повідомляв: “Видавниче Товариство “Всесвіт” у Києві має на меті популяризувати і якнайширше розповсюджувати добре видані кращі твори західноєвропейської літератури науково-популярного характеру і красного письменства. Для нього в недалекому часі передбачається видання місячника “Всесвіт”, у якому друкуватимуться новини чужоземної літератури <...>. Саме думка про заснування цього видавничого товариства виникла і здійснена урядовцями центральних державних установ під час невірного мандрування уряду УНР” (с. 88 – 89). (Плани розпочати видання часопису “Всесвіт”, як відомо, тоді здійснити не вдалося¹, проте в дещо іншій іпостасі цю ідею все ж утілював у життя Василь Еллан-Блакитний, заснувавши журнал “Всесвіт” 1925 р. в радянському Харкові). Кам’янець-Подільське

¹ Проте кілька книжок Видавничого товариства “Всесвіт” у 1918 – 1920 рр. усе ж вийшли у світ, спершу в Києві, а згодом у Празі. Це були “метелики” від 15 до 32 сторінок (твори Т. Шевченка, О. Стороженка, брошура Ю. Юровського “Джузеппе Гарібальді”), а також “Кешенковий чесько-український словник”, що його уклала Н. Ковалевська-Королева (Прага: Вид. Т-ва “Всесвіт”, 1920. – 150 с.). Неясно, наскільки повний цей перелік видань тогочасного “Всесвіту”.

видавництво “Дністер”, яке випустило названі вище книжки К. Глинського та Е. По, того ж 1920 р. мало низку інших готових до друку книжок: трактат “Громадська умова” Ж.-Ж. Руссо (пер. І. Косенко), роман К. Фламаріона “Іронія” (пер. В. Дубровський), “Острів скарбів” Р. Л. Стівенсона (пер. Іван Мисик), “Подорож до Місяця” Ж. Верна (пер. Грунський – майбутній Остап Вишня), “Подорож до центру Землі” Ж. Верна (пер. Тарабан), “Довкола землі за 80 днів” Ж. Верна (пер. Іван Мисик), “Вій” М. Гоголя (пер. В. Свідзінський), роман “Білий бик” Вольтера (пер. М. Мухин), п’єса “Вільні хмари” Я. Квапіля (пер. Й. Стадник), історичне оповідання “Чорний Негус” М. Рубакина (пер. З. Свідзінська) [5, 88]. Не видно ніяких ознак того, щоб якесь із перелічених тут підготовлених “Дніпром” видань після приходу більшовиків справді з’явилося друком або зберігся хоч один примірник, коли якась із цих книжок усе ж вийшла у світ.

Із виїздом уряду УНР та багатьох політичних і культурних діячів України на Захід праця над перекладами творів світової літератури тривала. Цьому сприяло й те, якого значення надав Симон Петлюра появі розвиненої української перекладної літератури з тим, щоб “у творчих змаганнях нашого народу підняти на вищі щаблі культури, зробити себе вартим власної держави і чинної участі в міжнародному житті... І нехай нас при цьому не спиняє в праці те, що наші перекладні зусилля, може, невідомо коли світ побачить та друком оголошені будуть. Навпаки, хай стимулом у праці буде розуміння великої потреби її для добра і розвитку української культури і розуміння великої ваги в нагромадженні заздалегідь тих засобів, за допомогою яких перетворюється з етнографічного матеріалу свідомий своєї волі державний народ” [12, 260 – 261].

Антін Крушельницький, у 1919 р. – міністр освіти УНР, після її падіння емігрував до Відня, де заснував видавництво “Чайка”. Тут у 1923 – 1924 рр. (рік видання не зазначався) вийшла друком окремими книжками низка перекладних творів, зокрема: повість “На воді” й роман “Монт-Оріоль” Гі де Мопассана, романи “Панна де Мопен” Теофіля Готьє (пер. Микола Шраг), “Айвенго” Вальтера Скотта, “Маленький лорд Фаунтлерой” Френсіс Елізи Бернет, а також “Святочна казка”, “Цвіркун у запічку” Діккенса, “Подорож до Індії” В. Бонзельса (пер. Надія Суровцова), “Останні дні Помпеїв” Е. Бульвера (пер. Юрій Русов), “Саламбо” Гюстава Флобера й “Сафо” Альфонса Доде (пер. В. Чорний), роман “Адріан і Антіной” Георга Еберса (пер. Микола Троцький), “Записки мисливця” Івана Тургенєва (пер. С. Назаренко), “Батько Горіо” Оноре де Бальзака та трагедія Віктора Гюго “Лукреція Борджія” (пер. Валерія О’Коннор-Вілінська), роман Е. Золя “Рим”, книжки оповідань Стендаля “Ченчі” й “Абатеса ді Кастро”, а також драма Альфреда де Мюссе “Андреа дель Сарто” і його ж повість “Тіціанів син” (пер. Сергій Пашенко). Серед перекладачів, які працювали в рамках “видавничого проекту” Антона Крушельницького, бачимо відомих політичних емігрантів, для яких переклад художніх творів був, крім того, і засобом виживання (про це досить докладно писала Надія Суровцова [2, 485, 491, 521]) за вкрай тяжких економічних умов життя у вигнанні.

Огляд перекладацьких набутоків “нерадянської” України від початку 1920-х рр. свідчить і про те, що широка участь вихідців із Центральної та Східної України в літературному процесі на західноукраїнських землях і в діаспорі створювала й певні умови для уніфікації загальноукраїнської літературної мови на західних теренах, сприяла звільненню багатьох перекладачів-галичан від частини локальних мовних особливостей на користь єдиної української літературної мови (а ми знаємо, як нелегко вдосконалювалася з роками мова навіть у такого великого майстра слова, яким був Іван Франко). Наддніпрянці в галицькому та діаспорному середовищі, можливо, і не

завжди це до кінця усвідомлюючи, ставали чинником прискороного мовного й стилістичного розвитку та унормування. Навіть короткий, далеко не повний перелік українських перекладних книжок 1920-х років, що виходили друком у Галичині, а також у Відні та Ляйпцігу, дає підстави говорити про своєрідну “злуку” західноукраїнських та наддніпрянських сил. Вибір авторів і творів для перекладу, крім природних культурницьких міркувань, визначали тогочасні уявлення про місце того чи того письменника в європейському та світовому літературному контекстах, його “слава”, репутація, мода, інтерес, який він становив би для широкого читача, якоюсь мірою – політична орієнтація авторів, і, нарешті, не останньою чергою, особисті вподобання видавця, перекладача, найближчого до видавця й перекладача літературного середовища. Отже, серед українських перекладів, що побачили світ у перше міжвоєнне десятиріччя, були: “Редьярд Кіплінг. Мауглі. Оповідання з життя дитини між звірями” (пер. Юрій Сірий; Київ – Відень, 1920); “Генрік Ібсен. Пер Гюнт. Драма” (пер. Микола Голубець; Львів, 1921); “Артур Конан-Дойль. Пропавший світ. Роман” (пер. Софія Вольська; Львів, 1922); “Карло Коллоді. Пригоди Піноккіо” (пер. Євген Онацький; Київ – Львів, 1923); “Олександр Блок. Дванадцять” (пер. Василь Бобинський; Львів, 1923); “Антон Чехов. Оповідання” (пер. Олесь Бабій; Київ – Львів, 1923); “Микола Гоголь. Тарас Бульба. Історична повість” (пер. Володимир Супранівський; Коломия, 1924); “Джек Лондон. Оповідання Південного моря” (пер. Софія Куликівна; Львів, 1924); “Чарлз Діккенс. Різдвяна ніч” (пер. Софія Куликівна; Львів, 1924); “Гі де Мопассан. Вибрані оповідання” (пер. О. Храпко-Драгоманова; Відень – Київ, 1924); “Анатоль Франс. Злочинство Сильвестра Боннара” (пер. Ганна Чикаленко; Київ – Ляйпціг, 1924); “Ернест Сетон-Томпсон. Мої знакомі. (Нариси з життя звірів, яких я знав)” (пер. Софія Куликівна; Львів – Київ, 1925); “Редьярд Кіплінг. От так казки” (пер. Юрій Сірий; Прага – Львів – Київ, 1925); “Халіда Едід. В огні. Повість із турецької визвольної війни” (пер. Василь Софронів-Левицький; Львів, 1927); “Гі де Мопассан. Серце людини. Оповідання” (пер. Василь Софронів-Левицький; Львів, 1927); “Микола Гоголь. Ревізор” (пер. Іван Брик; Львів, 1927); “Ганс Гайнц Еверс. Біснуваті. Збірка оповідань” (пер. Іван Кедрин; Стрий, 1927); “Василь Наріжний. Бурсак. Роман” (пер. Володимир Дорошенко; Львів, 1928); “Микола Гарін-Михайловський. Діточі літа Тьоми. Повість” (пер. Константина Малицька; Львів, 1929); “Джеймс Олівер Кервуд. З тавром убійника. Роман” (пер. Михайло Лотоцький; Львів, 1929); “Гуго фон Гофмансталь. Лірика” (пер. Іван Крушельницький; Львів, 1930). Певна річ, “Київ” на титульних аркушах частини названих тут видань мав значення символічне.

Крім того, щонайменше кільканадцять книжок перекладів побачили світ у цьому регіоні у Львові в 1930-х роках – до початку Другої світової війни. (Щонайменше – бо бібліографія книжкових видань цього періоду все ще належною мірою не розроблена, отже, відомості, що наводяться тут, найімовірніше, будуть згодом доповнені). Ось найпомітніші переклади цього часу: “Альфонс Доде. Маціцький. Історія одного дитвака. Повість” (пер. Михайло Рудницький; Львів, 1931); “Грація Деледда. Поцілунок горбатенького й інші оповідання” (пер. Михайло Островерха; Львів, 1932); “Проспер Меріме. Блакитна кімната та інші оповідання” (пер. Василь Софронів-Левицький; Львів, 1932); “Редьярд Кіплінг. У джунглях” (пер. Кирило Вербин (Кахникевич); Львів, 1932); “Ганс Кристіан Андерсен. Ялинка” (пер. Юрій Шкрумеляк; Львів, 1932); “Емілія Бронте. Буреверха. Роман” (пер. Михайло Рудницький; Львів, 1933); “Жюль Верн. Плесом Амазонки” (пер. Мирослав Капій; Львів, 1934); “Карл Шпітелер. Вороги дівчат. Оповідання” (пер. Василь Софронів-Левицький; Львів, 1935); “Оноре де Бальзак. Чародійна шкіра. Роман”

(пер. Василь Софронів-Левицький; Львів, 1936); “Сальваторе Фаріна. Любов, оповита брехнею” (пер. Михайло Островерха; Львів, 1937); “Кнут Гамсун. Під осінніми зорями” (пер. Іван Ставничий; Львів, 1937); “Редьярд Кіплінг. Казочки та сторінки для малих дітей” (пер. Юрій Шкрумеляк; Львів, 1938); “Олександр Дюма. Три мушкетери. Роман” (пер. Микола Голубець; Львів, 1938).

До 100-річчя поеми Адама Міцкевича “Пан Тадеуш” у Варшаві 1934 р. було перевидано переклад М. Рильського, який уперше вийшов друком у Києві 1927 р. (про цей переклад буде мова далі).

Названі тут книжки, що побачили світ у 1920 – 1930-і рр. в Кам'янці-Подільському, Львові, Відні, Варшаві та інших містах, попри безсумнівну з нинішнього погляду застарілість стилю та лексики більшості текстів, відіграли свою визначну роль у культурному житті як органічний складник загальноукраїнського перекладацького процесу. Переклади, що, попри значні економічні труднощі, з'являлися в цій частині України, на відміну від України радянської, не підлягали ідеологічній цензурі й іншим обмеженням та були переважно справою вільного вибору тлумачів у конкретній культурній ситуації. Як бачимо, перекладацькі інтереси найбільшою мірою зосереджувалися навколо світової літературної класики ХІХ – початку ХХ століть.

Значна частина перекладів була також надрукована в західноукраїнській періодиці міжвоєнного двадцятиріччя. Хоча періодичного друкованого органу, повністю або значною мірою присвяченого зарубіжній літературі, не існувало, проте на сторінках преси (переважно львівської) з'являлося чимало публікацій прозових та поетичних творів, частина з яких були дуже вагомими. Загальне уявлення про широту перекладацьких зацікавлень і неослабний інтерес культурних сил Галичини та діаспори до зарубіжних літератур дає вперше випущений цінний бібліографічний покажчик “Чужомовне письменство на сторінках західноукраїнської періодици (1914 – 1939)” (Львів, 2003), у якому зафіксовано 1414 публікацій перекладів за названі роки; якщо ж узяти до уваги вимушену неповноту покажчика (не всі місцеві періодичні видання збереглися), то можна припускати, що таких публікацій насправді було дещо більше. Тлумачі, які друкували свої роботи в періодиці Західної України та в діаспорі, емігранти з Наддніпрянщини, а також галичани, волинці та буковинці загалом витворили розмаїтий, багатоплановий і поліфонічний шар української перекладної літератури цих десятиліть.

По-різному склалася доля найвідоміших перекладачів, учасників визвольної боротьби, що в 1919 – 1920 рр. покинули більшовизовану Україну. Зокрема, Володимир Самійленко, що працював у різних держустановах УНР, опинився 1921 р. в Тарнові, а згодом, дуже бідуючи, мешкав у прикарпатському селі Милованне, згодом – у селі Карлів неподалік Снятина, у 1924 р. повернувся на радянську Україну (розробку цього “добровільного” повернення здійснив НКВС: у його руках перебували, як фактичні заручники, дружина і старша донька поета). За роки цих поневірянь В. Самійленко надрукував, здається, лише один свій переклад – вірш Е. Вергарна “У червні” (ЛНВ, 1922. Т. 76); проте в цей період він перекладав драматичні твори – комедію “Шалений день, або Одруження Фігаро” Бомарше (книжка вийшла друком у Харкові лише посмертно, 1930 р.) та трагедію О. Толстого “Цар Федір Іванович” (досі не опублікована, переклад зберігся в архіві В. Самійленка). Микола Вороний, що 1920 р. емігрував до Варшави, де працював старшим аташе з правами радника при уряді УНР, а згодом переїхав до Львова, – як і В. Самійленко, друкував свої нечисленні переклади в ЛНВ (1922. Т. 76): “Ноктюрн” Ж. Мореаса та вірш П. Верлена “Великий гарний сон...”. Уже після повернення поета (1926 р.) у радянську Україну у львівських часописах “Зиз” (1929, №4) та

“Поступ” (1930, №1/2) друкувались окремі його переклади з П. Бурже та А. Сюллі-Прюдона. Дещо з перекладеного М. Вороним у цей період устигло побачити світ у радянській Україні до початку репресій 1930-х років, про що буде сказано далі. Ще один відомий політемігрант, згадуваний Максим Славинський, який у 1919 – 1923 рр. очолював дипломатичну місію УНР у Празі, а згодом був професором у Подєбрадській академії, опублікував цикл своїх перекладів із чеських поетів Отокара Бржезини, Квідо Марії Вискочіль, Ярослава Врхліцького, Терези Дубровської, Яна Нечаса, Йозефа Пелішека, Йозефа Сладека (ЛНВ, 1924. Т. 83); у різний час перекладав також твори Б. Пруса, Р. Роллана, А. Франса. Євген Маланюк (1897 – 1968), у роки Визвольної боротьби – старшина армії УНР, а в наступні десятиліття – найвизначніший поет української еміграції, залишив кількісно невеликий перекладацький доробок; проте його тлумачення належать до класики українського перекладацького мистецтва: досить точні та здебільшого версифікаційно досконалі, вони водночас несуть на собі безсумнівну печать яскраво вираженого індивідуального стилю й потужного творчого духу поета. До них, зокрема, належать вірші чеських поетів Йозефа Сватоплука Махара “Крізь псальма” (ЛНВ, 1928. Т. 95), “Псальма” (ЛНВ, 1930. Т. 103), “Шорска псальма” (ЛНВ, 1930. Т. 104), “Під Єрусалимом” (ЛНВ, 1931. Т. 105), “Голгота (Поема)” (“Ми”, 1934. №2); Сватоплука Чеха “Пісні раба” (ЛНВ, 1931. Т. 107); Ольдржіха Земека “На варті” (ЛНВ, 1931. Т. 107); польського поета Казімежа Вежинського “Ялівець” (“Ми”, 1934. №2). Крім того, у поетичній книжці Є. Маланюка “Перстень Полікрата” (1939) були вміщені його переклади віршів “Маяки” Ш. Бодлера та “Любов” М. Гумільова; уже в післявоєнних збірках друкувалися також Маланюкові переклади з Бодлера “Альбатрос” (книжка “Проща”, 1954) та “Людина й море” (“Серпень”, 1964), але зроблено їх було значно раніше, у 1920 – 1930-х рр. Товариш Є. Маланюка по зброї, вояк армії УНР і поет Леонід Мосендз (1897 – 1948) дебютував як перекладач своєю версією вірша Р. М. Рільке “Якби хоч раз цілком було тут тихо...” (ЛНВ, 1928. Т. 95). Більшість інших своїх поетичних перекладів (утім нечисленних) Л. Мосендз опублікував в 1934 р. у часописах “Дажбог” №6 (вірші “Портрет Чосера” Г. Лонгфелло та “Ельдорадо” Е. По) та “Вістник” (вірші “Трійця”, “Листопадова ніч”, “Пересторога” Аделаїди Кресні та “Арктур восени”, а також “Лиши це забудим” Сари Тіздейл, усі – у т. 4; вірш Р. М. Рільке “Карло XII, король шведський мчить по Україні” – у т. 10). Крім того, у “Вістнику” 1936 р. (т. 4) було надруковано Мосендзові переклади віршів Петра Безрула “Кактус” і “Царева смерть”. Перекладач опублікував також низку своїх переспівів (“Вістник”, 1934. Т. 2), серед яких привертає увагу уривок зі старосаксонської “Пісні про Беовульфа”.

Серед поетів, творчо близьких до Є. Маланюка та Л. Мосендза, були такі, що зверталися до перекладу епізодично, – зокрема Олекса Стефанович (1899 – 1970), який 1936 р. надрукував кілька своїх тлумачень із болгарської поетеси Я. Язової; Оксана Лятуринська (1902 – 1970) – перекладачка поезій чеха К. Ербена; Олег Ольжич (1907 – 1944), чий, можливо, єдиний переклад із Р. Бернса “Джон Андерсон” було надруковано лише посмертно¹. Наталя Лівицька-Холодна у львівському часописі “Ми” (1934, №2) опублікувала свої переклади з французької (вірші “Розлука” Марселіни Деборд-Вальмор, “Сплін” і “Коти” Ш. Бодлера, “Джоконда” Моріса Ролліна) та польської поезії (вірші “Біла троянда”, “Червона троянда” і “Верес” Казиміри Іллаковичувни), а в

¹ Чернетку перекладу вірша “Джон Андерсон” автор цього огляду виявив серед паперів О. Ольжича, які зберігаються у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Переклад опубліковано в антології “Тисячоліття. Поетичний переклад України – Русі” (Київ: Дніпро, 1995. – С. 563 – 564).

наступному числі цього ж часопису – сонет П. Валері “Цезар”. Пізніше з’явилися друком перекладені нею вірш білоруської поетеси Наталі Арсенєвої “Нова зима” (“Назустріч”, 1938. №7/8) та оповідання італійських письменників Луїджі Піранделло “Перша ніч” (“Ми”, 1939, №2) та Массімо Бонтемпеллі “Майже кохання” (“Ми”, 1939. №4); згодом перекладала вона й вірші Роберта Фроста. У творчому світі письменника, публіциста, лікаря і громадського діяча Юрія Липи (1900 – 1944) перекладам належало дещо помітніше місце. Серед понад двох десятків його поетичних тлумачень – переклади з німецької (сім віршів Р. М. Рільке, друковані в 1923 – 1927 рр. у “Літературно-науковому вістнику”, шість поезій О. Бірнбаума, опубліковані там же в 1923 – 1928 рр., уривок із “Пісні про німців” Ф. Гельдерліна (ЛНВ, 1927. Т. 93), а також із французької поезії: вірші “Дикі гуси” та “Прагнення” Гі де Мопассана (ЛНВ, 1924. Т. 83; 1927, т. 92), “Антоній і Клеопатра” Ж.-Ж. Ередія (ЛНВ, 1925. Т. 87), “Венеція” А. де Мюссе (ЛНВ, 1927. Т. 92), “Перший дав мені намисто” і “Він став у тінь гушавини” П. Луїса (ЛНВ, 1927. Т. 94), “Пісеньки Маніяни, молоді малайської дівчини” (“Вістник”, 1934. Т. 2), крім того, переклав він і вірш бельгійського поета Жоржа Роденбаха “В провінції” (ЛНВ, 1927. Т. 92).

Переклади Юрія Липи здобули прихильну оцінку сучасників. Зокрема, Євген Маланюк у своїй статті “Юрій Липа – поет” надзвичайно схвально відгукнувся про деякі з його тлумачень: “Коли поетичний “роман” Липи з Гельдерліном на перекладах з Гельдерліна кількісно позначився вельми скупко, то “роман” Липи з Рільке обдарував нашу поезію рядом перекладів, що їх можна назвати винятковими. Справді, рідко знайдемо в світовій поезії так конґеніяльні переклади. Вони такі природні, такі невимушені, такі ненавмисні, що, власне, на них літературознавець може студіювати трудне мистецтво і складну природу перекладу” [9, 284]. Добрих слів заслуговують також і переклади Юрія Липи з французької.

Цікаво, що в тій самій статті Є. Маланюк окреслив найголовніші риси поета-перекладача, за своїми творчими принципами близького йому самому, тлумачеві Ш. Бодлера та С. Й. Махара, якого, за словами автора “Стилета і стилосу”, “можна б уважати за спізненого чеського Шевченка” [9, 57]. “Перекладчик, якщо він є справжнім поетом, перекладає лише тих і те, що він справді *покохав*. Тим пояснюється факт, що найліпші, цебто найбільш творчі (конґеніяльні чи навіть лише *живі*) переклади трапляються не часто, випадково і досить несподівано. <...> Справжній-бо переклад поезії є *творчістю*, з тією різницею, що вона не *безпосередня*, а *посередня*, що й становить її трудність і скомплікованість. Нормально поет інспірується позалітературно, але коли поет – з *не меншою ж силою* інспірує чужий твір, то це й є натуральна причина народження справжнього перекладу” [9, 284]. У зв’язку з перекладами Юрія Липи Є. Маланюк, певна річ, у чомусь посилався й на власний перекладацький досвід: йому був близький тип поета-перекладача, який береться за працю лише зустрівши вірш чужомовного автора, інтимно близький або принаймні досить суголосний тлумачеві так, що поет загалом може включати свій переклад до книжки власних віршів.

А проте слід визнати, що не Юрій Липа, не Леонід Мосендз і навіть не Євген Маланюк посіли ключове, центральне місце в західноукраїнському та діаспорному поетичному перекладі міжвоєнного двадцятиліття. Такою постаттю став Юрій Клен (Освальд Бургґардт, 1891 – 1947) – один із “п’ятирого ґрона” київських поетів, що йому, як німецькому підданому, наприкінці 1931 р. пощастило емігрувати з радянської України...

ЛІТЕРАТУРА

1. *Власовський І.* Нарис історії Української Православної Церкви. – Київ: Либідь, 1998. – Т. 4. – Ч. 1. – 392 с.
2. Життя Надії Суровцової, описане нею самою в селищі Нижній Сеймчан Магаданської області // Наука і культура. Україна. Щорічник. Вип. 24. – Київ, 1990. – С. 412 – 559.
3. *Жукалюк М., Степовик Д.* Коротка історія перекладів Біблії українською мовою. – Київ: Українське Біблійне товариство, 2003. – 176 с.
4. *Зінченко А.* Визволитися вірою. Життя і діяння митрополита Василя Липківського. – Київ: Дніпро, 1997. – 424 с.
5. Книгар. – 1920. – № 1–3.
6. *Кочур Г.* Шекспир на Україні // Мастерство перевода: 1966. – Москва: Сов. писатель, 1968. – С. 26 – 59.
7. *Кравців Б.* Поезії. – Львів: Фенікс ЛТД; УПП ім. Івана Федорова, 1993. – 475 с.
8. *Липківський В.* Листи. 1933 – 1937. – З, Д, А., 1980. – 167 с.
9. *Маланюк Є.* Книга спостережень. Статті про літературу. – Київ: Дніпро, 1997. – 430 с.
10. *Маланюк Є.* Пісня Пісень // Вісник. – 1935. – Т. 4. – Кн. 2.
11. *Німчук В.* Християнство й українська мова // Українська мова. – 2001. – № 1. – С. 11 – 30.
12. *Петлюра С.* Сучасна українська еміграція та її завдання // *Петлюра С.* Статті. – Київ: Дніпро, 1993.
13. *Пичук С.* Гордынський Святослав Ярославович // Енциклопедія “Слова о полку Игореве”. – Т. 2. – Санкт-Петербург: Изд-во “Дмитрий Буланин”, 1995.
14. *Содомора А.* До глибин людської душі // *Евпринід.* Трагедії. – Київ: Основи, 1993. – С. 5–20.

Підготовка тексту і вступ Раїси Мовчан

С

Ігор Васильович Качуровський – український поет, перекладач, прозаїк, літературознавець, педагог, радіожурналіст. Народився 1 вересня 1918 року в місті Ніжин. 1932 року сім'я, рятуючись від репресій, виїхала до Курська (Росія). Навчався в Курському педагогічному інституті, де викладав Борис Ярхо, Петро Одарченко та ін. (до 1941 р.); 1942 р. повернувся в Україну, 1943-го рушив на Захід. В Українському вільному університеті (Мюнхен) захистив докторську дисертацію з філософії “Давні слов'янські вірування та їх зв'язок з індо-іранськими релігіями”; з 1973 р. – викладач УВУ, з 1982 р. – професор. Помер 18 липня 2013 р. в Мюнхені. Ігор Качуровський – автор збірок поезій “Над світлим джерелом” (1948), “В далекій гавані” (1956), “Пісня про білий парус” (1971), “Свічада вічності” (1990), поеми “Село” (1960; перше в українській літературі масштабне епічне полотно, де розкривається трагедія Голодомору 1932 – 1933 рр.).

**Ігор Качуровський.
Близько 1945 р.**

Прозові твори І. Качуровського – романна дилогія “Шлях невідомого” (1956) і “Дім над кручею” (1966), повість “Залізний куркуль” (1959). Як поет І. Качуровський був послідовником київських неокласиків, літературним учнем Михайла Ореста. Майстер поезії “другого ступеня” (за його термінологією, транспозитивної лірики), предмет якої – твори мистецтва. Автор підручників із віршознавства “Строфіка” (1967), “Фоніка” (1984), “Нарис компаративної метрики” (1985); підручника зі стилістики “Основи аналізу мовних форм”, ч. 1 “Лексика” (1994), ч. 2 “Фігури і тропи” (1995). Йому належить розвідка “Новела як жанр” (1958), праця з теорії літературних жанрів “Генерика і архітектоніка”, (кн. 1 – “Література європейського Середньовіччя” (2005), кн. 2, ч. 1 – “Засади наукового літературознавства”, ч. 2 – “Жанри нового письменства” (Київ, 2008)).